

- Beispielhafter Auszug aus der digitalisierten Fassung im Format PDF -

Den nieuwen Herbarius, dat is dat boeck van den cruyden

Leonhart Fuchs

Die Digitalisierung dieses Werkes erfolgte im Rahmen des Projektes BioLib (www.BioLib.de).

Die Bilddateien wurden im Rahmen des Projektes Virtuelle Fachbibliothek Biologie (ViFaBio) durch die [Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg \(Frankfurt am Main\)](#) in das Format PDF überführt, archiviert und zugänglich gemacht.

foliant 121

Den Nieuwen Herbarius,
 dat is/ di eck vanden cruy-
 den/ int welcke met groote neersti-
 cheyt bescreuen is niet alleen die gantse historie/ dat is/ die namen/
 tfaeefoen/ natuere/ cracht ende operatie van meesten deel de cruy-
 den/ die hier ende in ande vaden wassende sijn/ midtsgaders der
 plecken oft stede/ ende den tyt waer ende wanneer sij wassen/ maer oock
 allede wortelen/ stelen/ bladeren/ bloemen/ saet/ vruchten/ ende in sum-
 ma dat gantse wesen ende gelegenheyt vanden seluen/ is hierinne so con-
 stelijcken ende natuerlijcken na dleuen gefigureert ende geconterseyt/ dat
 desghelijcs voormaels noyt ghesien en heeft geweest/
 noch oyt inde printe ghecomen en is.

Door den Hoochghleerden Doctoer in Medicijnen
 Leonhaert Fuchs.

Met diij Tafelen oft Registers/ waeras die twee eerste inhoud en den
 naem van alle cruyden/ also die in Duytsch/ Latijn en Griec/ ende oock
 inder Apoteken ghenoept worden. In de derde Tafelie vindmen ter-
 stont menigerhande medicijnen ende raet tot alle sieckten ende gebreken
 die den menschen/ ende oock eens deels den beesten toecomen/ weghen/
 midtsgaders seker andere fraey stucken/ die tot huyshou-
 inge seer wel dienen ende profytelick sijn.

*Servitii past.
 modo dinter
 monasterij*

Cum Gratia ende Privilegio der Keyserlijcke ende Coninck-
 lijcke Maiesteit/ in thien jaren selue niet na te drucken/
 op de pene ghelijck de Copye wt wuist.

Ghedruet tot Basel bij Michiel Isingom.

Men die alderdoorluchtichste Chri

stelickste hochghebooren Vorstinne ende Vrouwe/Vrouw Anna/
Roomsche Coninginne van Hungheren ende Beemen. Eerdtse
hertoginne van Oostenrijck. Hertoginne van Burgon-
dien/Scier/Crain. Gratinne van Tyrol:c.
mijn alderghenadichste Vrouwe.

Alder doorluchtichste/Christenlickste Coninghinne/ al-
der ghenadichste Vrouwe / ick hebbe int iaer lefleden
eenen Latijnschen Boeck vanden Cruyden inde printe
laten wtgaen / inden welcken niet sonder merckelijcke
grootte costen / moeyte en arbeyt meer dan vijf hondert
figuren van sulcke versche ende leuende cruyden / als in
Duytschlant principalick en in meer ander landen wassende sijn/in sul-
ker manieren ende so wel getrocken ende afghecontrefeyt sijn / dat sij niet
wel constichlijcker noch beter na dleuen en hadden connen ghefigureert
worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ende so cort alst mij moghelick
gheweest heeft/die waerachtige historie van alle deselue cruyden/te we-
ten haren naem/gheslachte/ghesteltenisse/plaetse ende tijt waer en wan-
neer sij wassen/haer nature oft complexie/ cracht ende werckinge wt die
alder oudtste/beste ende vermaerste scrijvers vanden cruyden ende me-
dicijnmeesters/bescreuen ende ghecopuleert/also dat desghelijcken noyt
hier te voren sonder iactantie oft beroemenisse te spreken int licht gheco-
men en is. Ende om sulcs alles te doene/ en heeft mij geen ander oorsake
gemoueert/ dan dat ick met dese mine moeyte ende arbeyt den genen / die
in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi-
teren ende te stunderen/dienlick / behulpelick ende vorderlick sijn mochte.
Aengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van
schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende
gheheel verdonckert heeft gheweest/ende ghedaelt is / datmen der luttel
ghenonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ge-
merct dat sij haer met deser saken niet seer en becommerden / maer beuo-
len sulcs den ouden wijuen/ ende ongeleerde Apotekers / ghelijck als oft
haer lieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te beladen
met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daer men
nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters ende
sonderlinghe Theophrastus/ Dioscorides ende Galenus / gheen dinck
en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn / dan dese neerstighe on-
dersoekinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselue Medicijnmee-
sters met grootte costen / ende met perijckel van haren lijue en leuen door
veel landen door en door gereyft / om die cruyden gantselick te doorken-
nen / ende hoe ende waer sij wiessen met haren eyghen ooghen te besien.
Ende het waer wel behoorlick dat dat exempel van soo tresselijcke ende

Voorrede.

gheleerde mannen onse Medicijnmeesters ghemoueert ende beweecht hadde/op dat sij die kennisse der cruyden niet so gants ende geheel inden windt gheslagen ende veracht hadden. Maer wat groote merckelijcke bolingheten lesten wt dese onachtsaemheyt ende verachtinghe ghewassen ende gheuolcht is/ dat heb ick in ander mijne boecken genoegsaem te kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet van nooden sulcs hier int langhe te verhalen. Ende op dat ick nu de ghene die in onsen tijden haer totter const der Medicijnen ghegheuen hebben / in die kennisse der cruyden eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die dolinge/die wt sulcker onwetehyt oft ignorantie ghesproten is/keeren mochte/so heb ick dit voorghe noemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruyden tsamen ghecompileert/ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer mids dyen dat tselue boeck alleen den ghenen die de Latijnsche sprake verstaen / vorderlick is / ende des niet te min veel menschen sijn/die dese sprake niet en connen/ en nochtans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ende kennisse der cruyden/so heb ick dickwils van sommigen van dyen seer grootelick ende eernstelick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wten Latijne in Duytsche / ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer menichuuldich ondersoecken ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oorzaak/dan dat ick voor goet ende orbaer aengesien hebbe/dat die cruyden niet alleen vanden Medicijnmeesters/maer ooc vanden leecten/ende den ghemeynen man inde houen hier en daer neerstelick gheplant ende opgheuoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach / dat sij nimmermeer in verghetinghe ghestelt en moghen worden. Ende dat heb ick hier principallick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duytsche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in den noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley siekten ghezesen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe derseluer te kennen ende te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent / so en sal hij nochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn / maer hi moet oock ander dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/ weten ende gheleert hebben. Maer daerome en sal oock niemant laten dese edele creature Gods te leeren/ al ist dat haer kennisse gheenen perfecten Medicijnmeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wtghelaten ende ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet dienstelick noch nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat faetsoen ende ghesteltenisse der cruyden breeder ende volcomelijcker bescreuen/ende beter wtgestreken dan voormaels in Latijn/ op dat dieselue cruyden eenen yeghelijcken in dyer manieren figuerlick moghen inghe print

print worden/ dat sij voortaan nimmermeer in eenigherley vergeten co-
 men en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die gesteltemisse
 der cruyden oueral neerstelick ghesfigureert ende met woorden volcome-
 lick bescreuen hadden/ soo waren ons op den dach van heden veel cruy-
 den bekent / die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick
 die sake cort make/ so en heb ick noch moeyte / arbeyt/ noch cost gespaert/
 om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/ dat
 hij den ghemeynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn
 mochte. Maer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/ alderge-
 nadichste Vrouwe/ wyen dat ick sulck mijn nieu boeck vanden Cruy-
 den alderbequaemlicst toescriuen ende dediceren mochte/ so en hebbe ick
 na sulcs langhe bedencken niemant gheuonden/ dyen ickt best mocht toe-
 scriuen/ dan aen vwe Conincklijcke Maesteyt/ ende dat wt sulcke oor-
 sake als hierna volghen. In den eersten op dat desen mijnen Herbarius/
 die onder de bescherminghe ende naem van vwer Conincklijcker Ma-
 iesteyt wtgaet/ bij eenen yeghelicken in des te meerder achtinghe sijn sou-
 de/ ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/ dat in deser tijt
 onder alle Coningbinnen gheene van hoogher stam geboren / ende met
 meer ende hooger Conincklijcke duechden begaest is/ dan vwe Coninck-
 lijcke Maesteyt/ also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om
 ander lieden arbeyt te lachteren ende te versmaden / om den naem van
 vwer Conincklijcker Maesteyt hem vermijden sal / ende also sijns bla-
 merens afstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele / desen mij-
 nen boeck/ daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ en-
 de met wt nemende neersticheyt bescreuen / en sal vwer Conincklijcker
 Maesteyt seer aenghenaem sijn/ ghemerct dat vwe Conincklijcke Ma-
 iesteyt dick wijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/ ex-
 empel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen / die
 voortijts met groote neersticheyt de cruyden ghehanteert hebben / alsoo
 dat noch op den dach van heden veel Cruyden claerlick betuyghen / die
 den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen.
 Want waer af heeft Gentiaen / dwelck in Latijn Gentiana heet/ sijnen
 naem vercreghen / dan van Gentio den Coninck van Sclauonien oft
 Croatien. Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noe-
 men/ Lysimachia gheheeten gheweest na Lysimachus den Coninck van
 Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/ dwelck wi Scordium heeten/ heeft
 oock Mithridatia gheheeten/ na den Coninck Mithridates. Also is ooc
 den Bijnvoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest/
 dan na de Coninginne Artemisia/ die Coninck Mausolus huysvrouwe
 was/ die welcke dit cruyt met sonderlinghe neersticheyt geuonden heeft/
 ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende na onder
 alle Coningen so machtich en geweldich geweest als Salomon? noch-
 tans heeft hi/ dien niet reghenstaende/ so seer inde kennisse der cruyden ge-
 arbeyt/ dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijcke schrift openbaerlick

Michel Singrin totten Leser.

Op dat ons nieuw boeck vande cruyden / ionstighe lieue Leser /
dwelck wi niet sonder merckelijcke groote costen (den almuegen-
den God te loue / ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duyt-
sche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas en cruyden / so veel als
men in Duytschlant en in ander landen heeft connen opbrengen / wel ge-
formeert / gestelt ende geordineert sijnde / menigen mensche des te profijte-
lijcker sijn / ende te bat dienen mochte / so hebben wi tgheheel begrijp van
den seluen in drij Registers oft Tafelen afgedeyt. Ende int eerste Regis-
ter staen alle de namen ende toenamen van alle de cruyden in Duytsche.
Inde tweede Tafel oft Register / staen alle de cruyden / die oueral in
Duytsch gheset sijn / verhaelt in Latijn ende Griec / midtsgaders de na-
men also die de Apotekers noemen. Alle welcke namen gheuonden wor-
den int beghinsel vanden Capittelen / oft onder de gheslechten van cruy-
den / die somtijts recht na de Namen vande cruyden volgende sijn. En-
de inde derde Tafel oft Register / daer de keerne vande geheel materie in
berust / hebben wi gheset de medecijnen / raet / ende remedie tot alle siecten
ende ghebreken / die den mensche ende somtijts oock de beesten toecomen
moghen / midtsgaders sommighe ander stucken / die totten huyshouden
seer nut ende dienstelick sijn. Sulcke cracht ende operatie en hebben wij
den cruyden niet toeghescreuen wt ons seluen / oft wt onghesondeerde
boecken / maer wt seer oude / vermaerde ende erperte Medicijnmeesters /
als Dioscorides / Theophrastus / Galenus / Plinius &c. der welcker ghee-
ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleest en heeft / ende
ghelijck dat oock ontwijfelick gheprobeert is / op dat nyemandt daerop
yet te spreken hadde. Ende ist dat wi sien / dat dit werck v aenghenae-
m is / gelijk wi / niet sonder sake / hopen / als dan so en sullen wi niet ophou-
den / wilt God / tot dat wij versaeint hebben alle tghene datter noch re-
steert / ende gheuonden mocht worden hiertoe dienstlick te sijne / ende sul-
len tselue in desghelijcke form ende ghesteltenisse opt alder schoonste figu-
reren ende conterseyten / ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben / en-
de in een besonder boeck / op dat niemant beswaert en worde wederom
yet te coopen / dat hij te voren hadde / ende datselue sullen wij als dan ee-
nen yeghelijcken in vriendschap mede deylen / ghelijck als wij nu ghe-
daen hebben. Want God heeft ons sulcken costelijcken schat ende ouer-
vloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen / mids dyen dat hij ons
veel toevallende siecten onderworpen heeft / dat wij die alst noot ware /
ghebruycken / ende ons daermede helpen souden / ende hierinne / ghelijck
oock wt andere creaturen / sijn ongrondelijcke vaderlijcke goetheyt sou-
den leeren kennen / en ons altijt danckbaerlick tegen hem ver-
thoonen. Aldus dan so wilt onse getrouwe neer-
sticheyt ende goede meyninghe in
danck nemen.

Register oft Tafel vanden duytschen

schen namen ende toenamen / van allen alsulcken cruyden als in desen boeck staen. Bijtghetal verstaedij dat Capittel. Die figure ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figure van elcken cruyde sijnē naem in Latijn en Duytsch/ daer bij men tselue kennen mach.

A ckermelde	rlj	Berchsaue	ccxciiij	brem	lxxix
Ackerwortel	rlj	Berenclaw	rv	spaenschen brem	ccxcj
Adick	rr	Berckwortel	xcviij	stekende brem	lxxx
Aelbesien	cclvij	Beercaerden	ccccxxix	brokewortel	cccliiij
Affodille	rl	Berenpoot	rv	bruynelle	ccccxviij
Akeley	ccccv	Bertram	ccclvij	bruynheylighe	cx
Alantwortel	lxxxix	wilde Bertram	ccclvij	bryonie	xxxij
Algoye	ccxx	Beerwortel	cccv	bucxboom	ccclviij
Aloe	rlxix	Bessencruyt	cxv	burgel	xxxix
Alruyn	ccj	Beete witen root	ccc-		
Alsen	j	Betonie	ccxxij (iiij	C erden	lxxxij
Amarant	xxxiiij	Beuernelle groot ende		Calsvoet	xxij
Ammi	xxj	cley	ccccxxij	Calcoetsche bloemen.	
swerten Andoren	lvj	Biesloock	ccccxiiij	Cannecruyt	ccxj (iiij
stincenden Andoren.		Bitterwortel	lxxxiiij	Cardobenedictus	rlj
cccciiij		Bijuoet	xxij	Carnoillien	ccxviij
witten Andoren	ccccv	Bladeloos	x	Castanien	clj
Angelica	rlxij	Bloetcruyt	cccviij	S. Catharinē bloem	
Anijs	rlxix	Bloetwortel	lxxvj	ccxij	
Apostuenicruyt	ccclxxij	Boberellen	ccclv	Cattendruyfskens	x
Argentine	ccccxviij	Boerbaert	ccccxviij	Cattekens	clxxxviij
Aron	xxij	Boerhoren	ccccxj	Cattekeeskens cruyt	
Artichaut	cccviij	Boelkenscruyt	c	xxviij	
Aueroone	ij	Boereneppe	ciij	Cattekernel	ccxviij
huys Aueroone	ij	Boerenkerse	cxv	Cattemunte	clv
Ackerayeyn	lx	Boerenmostaert	cxv	Cattensteert	ccxj
Ayeuy	clxiiij	Boonen	clxviij	Cauwoorde	ccccxviij
wilden Ayeuy	lx	Roosche Boonē	ccclxix	Centorie de cley	clv
		Boomvaren	ccccxiiij	Chamedren	ccccxxv
B alsencruyt	lxxix	Boomwolle	ccccxj	blaw Chamedren	
Barbaracruyt	ccccxxv	Bornagie oft Berna-		ccccxxv cley	Cha
		gie	lj	medren	ccccxxv.
Basilicō allerley	ccviiij	Borstwortel	rlxij (viij	groote Chamedren	
wilde Basilie	ccccxviij	boterbloemen	ccccxx-	chamille viij (ccccxxij	
Bedelaers luyfen	ccxx	boterbloemen oft Ha-		chistus palme	ccxviij
Belsencruyt	ccccxiiij	nenvoet	lvij	clapperroose	ccv
Benedictenwortel	cl-	braembesien	lv	Clauer cruyt / bruyn /	
Berberis	ccv) (iiij	brantlatouwe	l	wit en geel	ccccxviij
				clauer	

Register.

Clauercruyt dat tam.	Cruysbloemen	Engelsoet
cclxxvij	cclxxij	ccxxiiij
geel Clauerē	Cruysboom	Eppe
cclxxviij	cxviiij	cclxxiiij
Cleescruyt	cruysdistel oft croesdi	Boereneppe
riij	stel	ciij
Cliffen	cxij	groote Eppe
xxij	cruyswortel	cxiiij
Cleyn Cliffen	clix	Watereppe
ccxx	cueckenschelle	ciij
Cloekenscruyt	cccliiij	wilde Eppe
xcviij	cullekenscruyt allerley	lvij
Coeckoeerclauer	cxviiij	Ernen
ccxiij	cypres	ccxxvj
Coeckoeerbloem	cccxrvj	Ernoten
cxvij	(cc	ccxl
Coeckoeerbroot	wilden cypres	ii
ccxiij.	ii	Euerwortel
Coedille liij		cccxix
(ccxviij	D	Eyckenboom
Coehoren	D Ametel	lxxiiij
cccij	clxxviij	Eyloof oft Veyl
Coentraet	Dille	clx
xxv	ix	
Coeooge oft Kindsfo	Dolwortel	
ghe	xxx	F
liij	Donderbaert	F Enigriek
Colbloemen	x	cccxij
cxv	Doorwas	Flouweelbloe-
Colle	cccliij	men
cxv	Dorenappel	lxxiiij
Coloquintida	cclxv	Fonteyncruyt
ccxxix	Drakenwortel	cclij
Comijn swerten ende	iiij	Freysfamcruyt
geelen	Drijcullekescruyt	cccxij
cxvij	ccxiij	Syecruyt
Concomeren	Drijuuldicheyt bloem	i
cclxviij	ccxiij	G
Esels Concommer	Duyuencruyt	G Aligaen de wil-
cclxviij	lxiij	den
Turcksche	Dulcruyt	cclxij
Concomer	cclxv	Galissihout
cclxviij.	Duyfentblat	lxx
See Con	cclxxviij	Gansbloem
commer	Duytschen Gengbeer	liij
cclxviij	xxij	Ganscruyt
Confiliedegreynt	Duyuencrop	vij
cxv	cxviiij	Gansen Distel
Consolida	Duyuels beet	cclxij
clxviij	cclxxij	Gansentonghe
Cozaelcruyt	Duyuels Kersen	cxv
xxvij	xxxij	Gansenvoet
Cozenbloē de blauwe	Duyuels melck	cclij
Coziander	ccxx	Ganserick
cxix	Duyuenvoet	ccxxviij
(clxij	lxxvj	Geelbloemen
Coztscruyt		cccxx
vij	E	Geneuer
Coctoē	E Eekoren	xxvj
ccxiij	cxviij	Genoffelen wt Indiē.
Craenhals	cxviij	riij
lxxvj	Eerdappelen	cozen Genoffelen
Craeyen oft Rauens	clxxij	clxiij
voet	Eerdbesyencruyt	lxxiiij
clx	ccc	Gentiaen
Criecken van ouer See	Eerdtbrem	lxxvj
cclxv	lxx	Gerste
Roomsche	xxix	clxxviij
Criecken van ouer	Eerdteranskens	Gerwe
See	ccc	ccxxviij
cclxv	xxxvij	Geytenbaert
Cruysbalsē oft Croes	Eerdtruyel	lxx
balsē	ccxxviiij	Geytenblat
cx	clxvj	cd
Crolbesien	Eerdtruyghen	Geytenmelck
lxxviij	lxxvj	ccxxvj
	Eerdtruyeroock	cxviiij
	ccc	cxviiij
	Eerenprijs	lxxix
	lxx	Cleynen Ginst
	ccxxvj	lxx
	Endiuie	Glascruyt
	cclxiij	cxvj
		(lxxvj
		Gods ghenadecruyt
		v

Register.

Goudtbloem	cxliij	Hirs	clvij	R elcruyt	lxxxvij
Goudt wortel	xl	Hoefbladeren	l	Remp	cxlvij
Gouwe	ccccxiiij	Hoenderbeet	vij	Recrelcruyt	ccc
Cleyn Gouwe.	ccc	hoenderderm	vij		lxvij
	xxxiiij	hoendererue	vij	Reesmaluwe	cxciij
Gras	xlviij	hondtskoole	clxviij	Kerstcruyt	cx
Grasbloemen	cxviiij	hondtsribbe	xj	Kersfen	clxj
Grondtheyl	lix	hondtstonghe	clv	Keruel	lxxviij
Grysecorn	cxvviij	hoe langher hoe lieuer		wilde Keruel	cxciij
Guychelheyl	vj		cccxlj	Knechtkenscruyt	ccc
		hofkerse	cxvviij		xiij
H alscruyt	clxiiij	Boerenkerse	cxv	Koolen	clviij
Haselnoten	clj	wilde Kerse	cxviiij	Kroesbesien	lxviij
Hasenclauer	ccxiij	hofmoestaert	cciiij	Kuel of Thymus	xciiij
Hasenhuys	ccxviij	holder	xx		
Hasenlattouwe.	ccxviij	holwortel lange ende		L aserwortel	ccc
Hasenpoot	clxxxviij	ronde	xxxj		xciiij
Hasenpootkens	ccccxj	hoppe	lxviij	Lattouwe allerley	c
Hasenstruyck	ccxviij	howheckel	xviij		xiij
Hauere	lxviij	huelcruyt	cxcvj	Lauender	cccxiij
Hauickcruyt	cxv	huelsaet	cxcvj	Laureole	lxxxiiij
Helcruyt	xviij	geel huel	cxcvj	Ledercruyt	cxcvj
geel Semelsluetel.	ccc	hueninckbloem	cxv	Lelie	xl
	xxviij	huychblat	lxxxviij	geel Waterleliē	iiij
Herders naelde	lxxxvj	huyswortel	x	Lelien wit ende root	
Herstroosen	cxciij				cxvviij
Herick	xcviij	J nt Jacobsbloē		blaw Lelien	cxix
Hertcruyt	cx		ccxxxiiij	Leeuwēvoet	ccccxiiij
Hertbroy	xxiiij	S. Jans cruyt	xiij.	Lenen	xxxiiij
Hertsclaueren	c		ccccxiiij	Leuercruyt	clxxxix
Hertsge-span	cxlix	S. Jans gordel	xiij	Leuistock	ccccxiiij
Hertshoren	clxx	S. Jans besykens oft		Lijnen	clxxxviij
Hertstonghe	cxj	druyfkens	cclvij	Linde	ccccxxxiiij
Hertwortel de witte		Indiaenschen oft Cal		Linsen	ccccxxxj
	ccciiij	coerschen Peper	cc	Lis oner Zee	cxix
Hertwortel de swerte			lxxxj	Lisdodden	ccccxix
	ccciiij	Ingroen	cxvviij	Lombaertsche Linsen	
Heyde	xcv	Jodenkersen	ccxv		clxix
Heylighe geest wortel		Joffrowmerck	ccc	Lombaertsche Milie	
	xlviij		lxxxiiij	oft hirs	cxvviij
Heylige	cx	Jonckvrouwen hayz		Longencruyt	ccccv
goeden Heyndrick	c		xxviij	Loock	ccccxxxiiij
	lxxxv	Isercruyt	ccccvviij	Loock sonD looc	lxxxviij
Sinnebeet	vij	Iros	cxviiij	Luyscruyt	ccciiij
				Made	

Register.

M Adelieuen liij	Mozen drijerhande cclxxxix	Onfers Heeren baers deken cccvij
M Maechdepalm cxxxv	M ottencruyt xxxiiij.	O nser Vrouwen Bed stroo lxxij
M aencruyt dat cleyn clxxiiij	lxvij	O nser Vrouwen Dia stel xvij
M ageleyne cclix	M unte cx	O nser Vrouwē mantel cccxxiiij
M aier lxij	geel Munte clxv	O nser Vrouwē munte te cx
M aluwe allerley cxcij	M uer vj	O nser Vrouwē schoēkens cc
witte Maluwe v	cleyn Muer xvij	O nser Vrouwē Vlas ccvij
M alroue cccxv	muercruyt cvj	O ffenbreke xviiij
stinkende Malroue lxvij	muerpeper x	O ssentonge groot ende cleyne cccix
M ammekenscruyt ccl	muerruyte cclxxx	wilde Ossentonghe. ciiij
M ancop cxcvij	muysooren cccxxj	O yenaersbeck lxxvij
M ans ooren iij	muyfen met steerten. flvij	P
M arienrooskens cccxxvij	N	P addebloemē ccxxij
M astbloemen lxxv	N achtschade allerley cclxv	P addendille cccxxij
M ater xij	N agelcruyt cccxxj	P addevlas ccvij
M ee cvij	N atercruyt clij	P almboom cclxviij
M ee crappen cvij	N aterwortel cccxviij	P anickcoeren xciiij
M eer radys cclxvij	N atertongesten cccix	P apenpint xxxij
M eersebloemen allerley clxxxv cccxxv	N auelcruyt ccvij	P areye ccxliij
M eeferwortel cccxiiij	N epte clxv	P astenaken/Peen/ende Caroten cclxiiij
M elansana ccij	N etelen allerley xxxvij	P atich allerley clxxx
M elckweye cclxij	dooue of doode Netele clxxvij	P atientie clxxx
M elde xij	groue Netelen xxxvij	P eerſche Coerenbloeme xliij
wilde Melde xij	heeren Netelen xxxvij	P eertsclauwe l
M elisse cxc	roōsche Netel xxxvij	P eertsteert cxxj
mercuriael de wilden clxviij	N iescruyt ciiij	S. Peeters corē cvij
tam mercuriael clxxx	N ieswortel de swerte cv	S. Peeters cruyt cccxxvij
M ercuriuscruyt cclxxx	N ieswortel de witte. ciiij	P enninckcruyt clij
M eyebloemkens lxxxvij	N igelle cxcij	P enſerbloemen cccxiiij
M iddelmuur vij	N iniuwortel lxxv	P eonienbloemen lxxv
M oedercruyt xiiij. cxc	N oteboom cclij	O
M oerbefyboō cccxviij	O	O derminge xc
M ollencruyt cccxviij	O leander ccv	O gentroost xcj
M onthout clxxxij	O osterlucey xxxj	O nderhaue cccxxvij
		vj Peper

... und die nächsten 10 Seiten ...
... and the next 10 pages ...

B

Maetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijk de Terwe/maer niet so sterck/en is cleynder/hebbende vijf/sesse/ ende somtijts meer knopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/tow/ende breet. Si climpt op sonder bloeyfel tot dat de are ghewassen is / ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens cruycht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/ en wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Dijghen in huenick ghesoden/dat leytmen op swellingen ende sweeringhen/ om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Huelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet / Fenogreco/ende Wijnruyte/ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycr/alsmensse daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/ als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop des buycr / als sij met rooden wijn oft wilde Peeren / oft Braembesten/ oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort / ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie / als sij in scharpen azijn ghesoden is / ende een sopken oft moes daer af ghemaect / ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloed der humueren die inde ioncturen gaen / als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken / vermeerdert / ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt / is goet voor vercrompen leden / als dat werm daerop gheleyt wordt.

Van Saffraen.

Cap. CLXVII.

Den naem.

A

Saffraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / en dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteke. Den oorspronck van desen nae staet int Latijn verclaert.

Laetsoen.

Saffraen heeft seer smale/grasachtighe langhe bladeren. Sijn bloeme is naect purpur verwich / ende ghelijck de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloet roode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesten met drij vlimmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Ayeuyn bol / ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus. Saffraen.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen / wast op den berch Coryco in Cilicia ghelegen / ende door dien wort hi ooc Coryceus gheheeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis gheheeten / ghebracht wort. Nu wort den Duytschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen en alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

C

Den tijt.

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdeloosen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herft comen sijn naecte purpur verwige bloemkens wtgesloopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen / dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen / so comen de bladeren daerna wtgecopen / en die bliuen den winter door tot indē Mey gruen ende ongheschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / dat men se inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen / ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto / en alsdan worden de bollen van den nieuwen schuete diep in een redelick goet morw eerdtrijck rijghelinghe gheleyt.

Natur ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt / maect rijp / ende trect redelick te samen / hij lost de vrije / ende maect een goede verwe. Men drincken met sueten wijn / om niet droncken te worden. *Hi is goet tot loopende en druypende ooghen / als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt.* Saffraen trect den mensch tot lust om bijslapen. Hij vercoelt de hitte / ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrift / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen / den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrije. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreen / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert / ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijse ghenut / is goet voor een crancke ghequetste maghe / want hij maect goede digestie. In deser manieren ingenomen / is hij goet voor de borst / leuer / longen / nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstoptheyt. Ende is goet teghen den hoest / ende cortheyt van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt / is seer goet tot weedom ende pijn der voeten / alsment in deser manieren met doecken daeromme saet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

Den naem.

Aldt Mercuriael heetmen in Griecx Cynocrambe / oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griescchen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme / te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kullekens. Maer tsaet van dat wijfken is naw tsaemen ghedronghen / ghelijck als cleyn druyskens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel / die en is niet bouen een spanne
f ij hooghe /

B hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijk / maer dese sijn wat grooter / ende staen euen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee cullekens neffens malcanderen / ghesloten in cleyn vellekens. Maer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyskens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwaest. Ende Cynocrambe. Wildt Mercuriael. als die rijp worden / so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veefelinghen / ende vliddert hier ende daer.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Den wilde Mercuriael waest geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen / ontrent tuynen / heggen ende haghden.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voort in den Mey.

Natuere ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyde smaeken ghelijck als haer saet / ende ouermids dien sijns van een natuere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercurialen / als mense etet gelijk als ander gruen cruyden / so laxeren sij den camergancck. Als mense in water siedt ende drincket / so purgeren sij de galle / ende dwater dat binnen int lijf leyt / ende sij iaghen ende drijuen dat wt. In somma / beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie gelijk als den tammen Mercuriael / daer wi hierna afscriuen sullen.

Den naem.

De cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/ om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

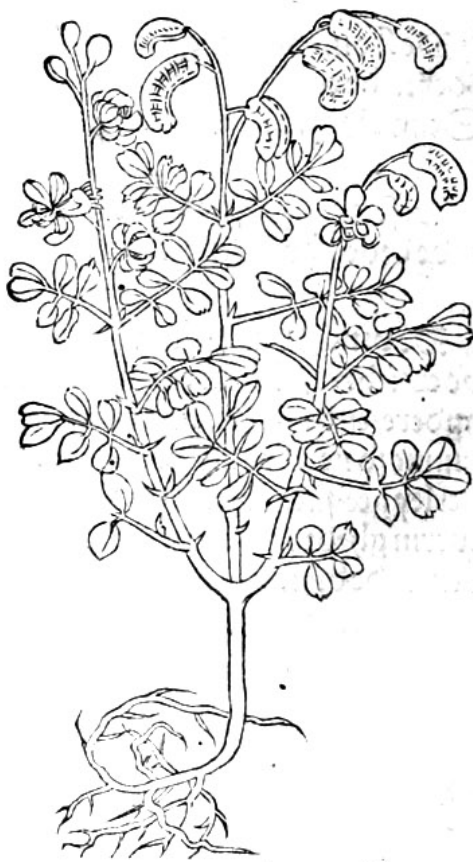
De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn twee derhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen/ en Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteke niet bekent/ te sommige plaetsen heetment Lombaertsche Linsen. Dat ander wort van Actuario Sena ghenoompt/ ende also heetment oock inde Apoteken/ want daer wort dit gheslecht van cruyde seer gheuseert. Ende also mogen wij dat oock in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren / als wij scrijuen sullen van haer ghesteltnisse oft faetsoen.

Faetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas / dat wordt binnen vier iaren ghelijck als eenen boom / ende heeft veel cleyne teeder tacrkens. Sijn bladeren sijn den Boekrhoren / Fenumgrecum / seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen.

Sena. Sena.

f iij bloemen

C bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende als men se metter handt in stucken dowt/ so craken sij ende maken een gheluyt. In dit blaesken leyt dat saet/ dat is swert ende herdt / ende van faetsone den Linsen niet onghelijck / maer het heeft den smaect van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/ wtghescheyden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn oock geel/maer sij sijn anders ghesaetsoneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen / ende en maken nochtans gheen perfecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken rot / ende als de bloemen afvallen / so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordet oock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijck als een half mane. In deselue hawkens leyt dat saet/ dat is grawachtich ende langachtich/ bijna ghesaetsoneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

Bejde dese gheslechten van cruyden plandmen inde houen.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen indē Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaeskens / alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

Ⓔ

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost en wort sonder schade wt de coudetaey vochticheyt / als fluymen/ende de galle / ende na dese twee oock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. En daer omme so neemt men dat inne in hoender sop/ende men drincket om beyderley geelsucht daermede te verdriuen. Si is oock goet ghesoden/ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijn int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smettelijcke crauwagie/ende met ander onsuuerheyt van lijue beladen sijn. Si ver-

drijft oock ende doet vergaen alderhande verstoptheyt.

Van Hertse

Den naem.

A

En Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecr geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis / ende Sanguinaria. Het is inde Apo teke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craeyenvoet oft Rauenvoet / om dat de bladerē van desen cruyt de den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Sommi gheheeten dit cruyt Herbam stelle / ende Cornu ceruinum. Ende de rede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne / ende Grauinnecruyt.

Haetsoen.

Hertshoren is een cruytdeken dat leyt eens deels op deerde. Sijn bladeren sijn smal ende lancck / ende hebben bouen cleyn schuettens / die sijn ghesaetsoneert gelijk als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuettens niet en warē / so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich / en daeraen wassen cleyn / geel / ghaerde bloemkens / ende als die afvallen so brenghet sijn saet voort / dat is seer cleyn / van saetsone gelijk cleyn vloykens / oft ghelijck tsaet van Psyllium / ende noch veel cleynder. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

C

Plaetse daert wast.

Dioscorides scrjft dat dit cruyt op ongheworde eerde wast / aenden wegen / ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe / soo en wasset hier te lāde / dat is / in Duytschlandt / niet van hem seluen / maer men moetet inde houen planten. In Brabant ende Vlaenderē wasset al om bij den weggen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio / ende daerna so brenget sijn saet voort in sijn lange toortkens oft aertkens / gelijk den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert / oft trecket te samen / ende drooghet.

Cracht

D

Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ende men etet inde spijsse ghelijck ander gruen cruyden. Sijn wortel stopt den loop des buycr/alsmense inde spijsse nuttet. Ende sulcr doet si veel crachtelijcker/alsmense inde afschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicijnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A

Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommighe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende Ichthyotheron/ende in Latijn Rapum/Tuber oft Umbilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/Artanita/en Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt Swijnenbroot/om dat de swijnen ende verckenen de wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heetet Eerdappel/want sijn wortel leyt in deerde wat rondachtich ghelijck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindij inden Latijnschen Herbario.

Cyclaminus. Verckensbroot.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoecte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren/nae wtwijsen vander figure. Ands sijn si malsanderen seer gelijck.

Factsoen.

Verckensbroot heeft bladeren ghelijck als Veelu/maer sij sijn bruynachtich/ende onder rootachtich/ende bouen met witte druppelē bespraeyt. Sijnen steel is somtijts vier oft vijf vingeren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lijfverwe oft purpuren bloemen/die sijn van coluer den Roosen niet onghelijck. De wortel is swert/ende sij breydet haer wt gelijck een Rape.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/onder

Onder heggen ende haghgen/ende sonderlinge onder de boomen / ende in
bosschen. Nochtans vindtmense te sommighe plaetsen seer selden.

Den tijt.

Verckensbroot verliest in Augusto sijn bladeren / nae dattet die een
gants iaer lanck bewaert heeft/en daerna brenget nieuwe voort/en daer
en tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herst.

Natuur ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde gedroocht/ gepuluerizeert / ende twee oft
drij drachme swaer in Meede gedroncken / iaecht door den camerganck
af alle quade slimige vochticheyt/en d water dat int lijf is. In deser ma-
nieren gedroncken/brenget si den vrouwen haer maentsfonde/ende sulck
D doet si ooc/alsmen een tapken daer af maect/en inde vrouwelicheyt stelt.
De vrouwe die begort sijn/sullen haer voor dese wortel wachten / noch
ooc niet daer ouer scrijden/ want si mochten daer af misual cruygen. Als
ment hangt aende vrouwen die in arbeyde sijn / so sullen sij terstont ba-
ren/ ende vande vrucht verlost worden. In wijn ingenomen ende ghe-
droncken/ is sij goet tegen alderhande dootelic venijn. Als yemant van
een natere gesteken oft gebeten is / die sal dese wortel daer op leggen/so ge-
neest hi. Alsme dese wortel met sueten wijn/ oft met water achtigen Meede
drinct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus in-
neempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hij
sweete. Dat sap van dese wortel indē nuese gedaen/purgeert dat hoost.
Als men dat sap aen den nauel/ ende onder den nauel op den buyc strijct/
so lareret den buyck / nochtans en salmen dat niet versoeken aen vrou-
wen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende in-
L de ooghen ghedaen/ verdrijft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghe-
sicht. Als yemant sijnen eersdarm achter wtgaet / so salmen dit sap met
azijn temperere/ende dat daer mede strijcken/so sal hij wederom op sijn
plaetse gaen. De wortel maect een cael huyl / en doet de kinder pocckens
ende de maseren vergaen. Si geneest oock wonden ende quetsuren/als-
mense met huenick mengt ende daer op strijct. Si maect de milte cleyn/
alsment daer op leyt. Si verdrijft alle mismaectheyt van aensichte/ende
beledt dat wtualen des hayrs. Als men se in water siedt / ende de voeten
daer in wascht als yemant dat Podagra heeft / so beneempt sij de pijn.
Als men de wortel hol maect/ende met olie vult/en in heete asschen sedt/
ende somtijts een luttel was daer in doet / om dattet redelic dick worden
soude ghelijck een salue/ so is sij seer goet tot de voeten daer de winter in
is. Dit sap van dese wortel strijctmen/ende het oepent die
speenen/ ende verteert de croppen ende clie-
ren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A

Wilden Galigaen heetmen in Griec ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteke tot op den dach van heden.

Laetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren ghelijck als Zoock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts oock hooger/ende is drijcantich gehoect/ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich en lanc/ in een geschranckelt/ en ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/ en in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/ goet vā ruecke/ en bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast gearne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/ so veel als ic weet/ en wast hi niet van hem seluen / maer hi moet inde houen geplant worden/ also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio en Julio.

Natuur ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/ diemē inde medicijne gebruyct/ die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijfenden steen hebben/ ende die dwater laden/ gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/ so salmen dese wortel sieden/ stooten/ ende daer op leggen. Sij is wtnemende goet voor de vrouwen/ als de moeder opclimpt/ dat mense werm daer op leg ghe. In deser manieren wordt sij oock gheverseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht en gepuluerizeert is/ so stroyt mense int gesweer binnē den mont/ oft men tempertse met azijn oft wijn/ ende dat strijctmen daer op / ende geneest die sweeringen oft vlceration/ al waert oock datse voorts aten. In deser manieren gheverseert sijnde/ is sij oock treffelijcken goet tot gheswellen/ ende sweerende ghemechte. De wortel